

Káša, Peter

Nové možnosti slavistiky a komparatistiky

Opera Slavica. 2004, vol. 14, iss. 3, pp. 57-59

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117389>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vu prichádzajú publicistická témata manipulácie mužským svetom, sveta jako väzení, soudu apod. Autorka nicméně nazývá „ženskost“ literární konvencí, tj. zkoumá ji právě jako vlastnost tematiky a poetiky, tj. i literárního tvaru a žánru, kde jsou patrné určité preference (láska, sňatek, deviance – tedy spíše dráha ženského života; směrové preference, tj. realismus, gothicismus, postmoderní intertextualita aj., stylistické preference a vytváření specifického obrazu světa s tím, že „literatura kobieca to przede wszystkim literatura adresowana do kobiet“ – s. 212).

Kniha Ewy Kraskowské je cenná analýzou klíčových, umělecky zdařilých jevů polského meziválečného desetiletí; inspirující je nejen znalost materiálu, ale také poetologický a komparativní přístup, zejména s ohledem na moderní anglosaskou prózu. Stylistická nápaditost, práce s titulky kapitol a podkapitol a žánrově srovnávací aspekt činí z její studie podstatný příspěvek k dějinám polské literatury 20. století.

Třicátý svazek poznaňských polonistických studií má několik částí; nezajímavá není ani úvodní anketa o literárním veledíle (arcydzioło), kde se v jednotlivých odpovědích zračí hodně konzervatismu a kritický vztah k současné postmoderní literatuře; jádrem sborníku je však partie *Literatura i konflikty*, oddíl *Jeden na jednego*, *Lektorium* (recenze) a *Notaty* (komentáře, rozhledy a různé). Právě v oddílu *Literatura i konflikty* najdeme tři studie o ženské literatuře. Dvě se týkají „Jugoslávky“ Dubravki Ugrešić, kterou vykládá Stanislava Kostić, poznaňská doktorandka a lektorka srbštiny, právě Ewa Kraskowska a Przemysław Czapliński. Ženský fenomén v literatuře se tak stává (ve studii Czapliňského s filozofickou a existenciální hloubkou) seriózním objektem zkoumání: na jedné straně viditelně mění i literární vědu samu, na druhé straně z ní transcenduje do jádra dnešního postmoderního i nepostmoderního diskurzu.

Ivo Pospíšil

Nové možnosti slavistiky a komparatistiky

Zelenka, M.: Literární věda a slavistika. Academia, Praha 2002, s. 259.

Literárne texty existujú nielen ako imanentné estetické štruktúry, ale aj ako znaky kultúry. Idey, ktoré vstupujú do spoločenského diania a podnecujú aj širšie, mimoliterárne diskurzy. V týchto dimenziách uvažuje o literatúre a literárnom procese aj český literárny vedec, slavista a komparatista, Miloš Zelenka.

Vzťah literárnej vedy a slavistiky sa v tejto práci roztvára v širokej škále problémových okruhov, analyzuje sa vo viacerých tematických rovinách a osvetľuje z viacerých pohľadov v synchronných i diachronných súvislostiach. Autorova projekcia vzniká ako dômyselný medzitextový dialóg, ktorý vychádza jednak z poznania a z úcty k faktom, ale aj z kritickej reflexie bohatej literatúry o predmete. Úctyhodný „zoznam literatúry“ je v tomto prípade nielen nutným a statickým dodatkom a dôkazom „vedeckosti“, ale citované materiály „žijú“ v dynamických textových konfrontáciách a často vstupujú aj do originálnych a prekvapivých súvislostí. Autor sa v tomto textovom labyrinte nestráca. Naopak, v každej kapitole a v každom odstavci sa presvedčame o prísnej metodológii, ktorá eliminuje možné slovné balasty maskované do „kvázi“ vedeckého metajazyka. Práve táto jazykovo-štylistická „prísnosť a presnosť“ nás možno trochu paradoxne presvedča o tom, že academic-

kosť nemusí byť zákonite synonymom nezrozumiteľnosti a nekomunikatívnosti. Premyslené je aj prehľadné členenie publikácie na dve časti: *Metodologické križovatky a K dejinám literárno-teoretickej slavistiky*. Tieto, navonok samostatne pôsobiace časti, však vystupujú v komplementárnom vzťahu. Ved' úvahy o dielach R. Jakobsona, R. Welleka, K. Krejčího, či A. Pražáka ponúkajú nielen oporné a orientačné body, ale aj určitú stabilitu na „postmoderne rozkývanej a neprehľadnej“ metodologickej križovatke. Autor si tieto „pokusenia“ uvedomuje. Neignoruje ich, ale zároveň signalizuje tvorivé impulzy, ktoré mu ponúkajú kľúčové diela medzivojnovej štrukturalistickej slavistiky. Aj preto sa môže suverénne a se-bavedomo pohybovať v „labyrinte“ aktuálnych problémov humanistiky, najmä literárno-vednej slavistiky a komparistiky, ktorý môžeme sledovať v piatich kapitolách z prvej časti knihy. Ako kľúčové sa tu ukazujú tieto problémy: 1/ užšie (filologické) a širšie (areálové) chápanie modernej slavistiky, 2/ možnosti, limity a metodologické impulzy súčasných komparatistických modelov (nielen pre slovanské filológie), 3/ idea Strednej Európy a tzv. stredo európska slavistika.

Možno povedať, že Zelenkove úvahy sú do istej miery aj kritickou refelexiou a systematizáciou podnetov, ktoré zaznievali a zaznievajú na rozličných svetových fórach (slavistické kongresy, kongresy komparatistov AILC a pod.). Autor sa vyhýba „radikálnym“ polemikám a „ostrým“ formuláciám a svoje názory a predstavy formuluje vyvážené a zmierlivo, ale so suverénnou argumentačnou presvedčivosťou: *„Základem slavistiky jsou lingvistika a literární věda, další předměty mají komplementární a marginální ráz, mají vytvářet průniky a mosty k jiným vědám, zejména v oblasti sociálních studií. Slavistika se tedy nebude nikdy zřikat vztahů k historii, filozofii, sociologii, psychologii a politologii, bude jich pružně a funkčně využívat, ale současně si uchová svůj vlastní předmět a metodologii ... nemůže proto hrát úlohu pouhého jazykového servisu sociálních věd, neboť jak lingvistika, tak literární věda jsou samostatnými vědními obory s dávnými kořeny“* (s. 14).

Diskusia o stredo európskej literatúre sa vždy spájajú s otázkami a pochybnosťami. Napríklad: aké sú dôvody, aby sa tento priestor vyčleňoval z európskeho či slovanského kontextu, prečo sa snažíme popísať vedomie obyvateľov tohto priestoru a literatúry, ktorá to vyjadruje. Problém sa reflektuje zväčša z dvoch uhlov. Vonkajší sa sústreďuje na historické a politické aspekty a vnútorný sa pokúša pomenovať vedomie, ktoré sa sformovalo a formuje (?) aj vďaka literárnym textom. Tomuto problému venuje Miloš Zelenka samostatnú kapitolu: *K fenoménu stredo európskych literatúr (stredo európsky kultúrny priestor a jeho slovanský kontext)*, ale tento fenomén sa latentne vinie celou prácou. Čítame aj o tom, ako sa užší literárno-vedno-komparatistický problém „stredo európskeho centrizmu“ (pojem D. Đurišina) celkom prirodzene presúva do širších kultúrno-spoločenských, ba až politických súvislostí. Autor „svoju“ Strednú Európu pomenúvava aj ako: *„1. relativně volné seskupení různorodých společenství (národní literatur) spjatých pouze kulturněhistorickými vztahy, resp. společnou či analogickou minulostí, 2. jako geografický, částečně i geopolitický celek definovaný mj. i kulturní jednotou včetně specificky vylíčené literární tvorby, 3. meziliterární centrismus středoevropských literatur však můžeme pojmut i jako výsledek komunikačních aktů, kterými lze rozumět slovesnou cirkulaci blízkých literárních druhů i žánrů v tomto prostoru, tj. existenci geneticky příbuzných či typologicky vymezených slovesných tvarů a struktur jako jistých konstat“*. (s. 63) . Je sympatické, že argumentáciu hľadá nielen vo všeobecne známych „kaviarských bonmotoch“ M. Kunderu či G. Konráda, ale v skeptickejších „alternatívach“ F. Wollmana: *„... středoevropské literární společenství neexistuje stejně jako představa kulturně a literárně izolované literární“*

Evropy“ (s. 71) či R. Welleka, ktorý tvrdí, že: „...stará Mitteleuropa, jaká existovala za Rakouska, již není možná, ... je to spíš nostalgická nálada ... mezi Lublaní, Prahou, Terstem, Budapeští a Vídní není přílišná komunikace“ (s. 71). V tejto wellekovskej stredo-európskej skepse je aj veľa pravdy. Veď bez užších a intenzívnejších „susedských“ dialógov, nemôže vzniknúť ani širšia idea a najlepšie texty o Strednej Európe sú asi naozaj len nostalgicko – melancholickými reflexiami a pocitmi nad kedysi reálnym, ale už rozpadnutým svetom c.k. monarchie.

Stredná Európa sa však môže objaviť aj v iných, oveľa pragmatickejších súvislostiach ako jedna z možností slavistických výskumov: „*Středoevropská slavistika svou komunikační št ředovou pozicí m ůže navíc konjunkturáln ě poskytnout obecn ější výpovědní hodnotu o tomto kulturně-politickém prostoru*“ (s. 8).

Aj súčasná komparatistika hľadá svoje možnosti. Autor tento stav presne diagnostikuje a opisuje v kapitole *Hranice a křižovatky současné slovanské i neslovanské komparatistiky*, kde prezentuje rozličné školy, metodologické koncepcie a výskumné metódy, pričom jednu z nich, teóriu manuskriptológie, rozvíja aj v samostanej kapitole s názvom *O tzv. genetické kritice (teorie manuskriptologie v postmoderní perspektivě)*. Táto teória hľadájúca „stopy vznikajúce v procese tvorby – písania“, môže byť podnetná aj pre slovakistov, veď diela napr. J. Kráľa či R. Slobodu si priam vynucujú aplikáciu tejto metódy. Podobne aj kapitolu o A. Pražákovi by si mali povinne perčítať všetci slovenskí historici literatúry či kultúry, ktorí sa zamýšľajú nad historickými a kultúrnymi peripetiami česko – slovenskej jednoty či vzájomnosti.

Kniha M. Zelenku môže byť podnetným čítaním pre všetkých, ktorí o literatúre uvažujú nielen v zúžených „etno-textocentrických dimenziách“. Jednotlivé problémové okruhy, najmä z prvej časti, výrazne presahujú aj „vedecké rámce slavistického výskumu“ a majú aj pragmatický dosah, lebo naznačujú možnosti širšej komunikačnej bázy v novovznikajúcich európskych štruktúrach.

Peter Káša

Филология на Урале: над двумя сборники з Ижевска

Подходы к изучению текста. Материалы Международной конференции студентов, аспирантов и молодых преподавателей, 23-25 апреля 2002 г. Министерство образования Российской Федерации, Удмуртский Государственный Университет, Ижевск 2003.

Вестник Удмуртского университета. Филологические науки. Ижевск 2003.

Zdalo by se, že tyto dva sborníky se nepodobají: jeden vytvořili studenti a mladí vědečtí pracovníci, druhý vznikl z pera zkušených badatelů, ale rozdíl v kvalitě a nápaditosti nejsou nijak markantní; sborník mladých z mezinárodní vědecké konference je dokonce tematicky pestřejší, místy i metodologicky průraznější, je v něm však méně hloubky, „velký“ sborník je detailnější, „výpravnější“.

Sborník *Подходы к изучению текста* se na bázi textových výzkumů snaží spojit jazykovědu a literární vědu, i když formálně zde tvoří stále dva samostatné oddíly. Z lingvistické části vyzvedávám podstatné místo, které je tu věnováno historickým disciplínám.